

Промяната в световната икономика след Великата депресия 1929-1939

Г. до наши дни (ключови моменти)

Според хронологията на Националното бюро по икономически изследвания на САЩ, Великата депресия е започнала през месец август 1929г. Поради тази причина, мнозина считат, че Великата депресия е започнала на улицата, а не на борсата (Wall Street). Независимо от това стоковия пазар се срива през месец октомври 1929г. Спукването на спекулативния балон дава началото на неясно бъдеще не само на икономиката на САЩ, но и на световната икономика. От август до октомври 1929г. индексът на индустриалното производство спада от 114 до 110, с около 3.5%. След крахът на Уол Стрийт, се заражда рецесия, като през месец декември 1929г. индексът на индустриално производство стига 100 пункта или с 9% (на годишна база намалението е с 415). През декември 1930г. индексът спада на 79 пункта или с около 33%. Таблица 1 обобщава спада в индустриалното производство в основните икономики в Западна Европа и Северна Америка. Таблица 2 представя brutния национален продукт на САЩ между 1928г. и 1941г. коригиран с процентите на инфлация и дефлация.

Таблица 1 Индекси на Общото индустриално производство, 1927 - 1935 (1929 = 100)

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Britain	95	94	100	94	86	89	95	105	114
Canada	85	94	100	91	78	68	69	82	90
France	84	94	100	99	85	74	83	79	77
Germany	95	100	100	86	72	59	68	83	96
Italy	87	99	100	93	84	77	83	85	99
Netherlands	87	94	100	109	101	90	90	93	95
Sweden	85	88	100	102	97	89	93	111	125
U.S.	85	90	100	83	69	55	63	69	79

Източник: *Industrial Statistics, 1900-57* (Paris, ОЕЕС, 1958), Таблица 2.

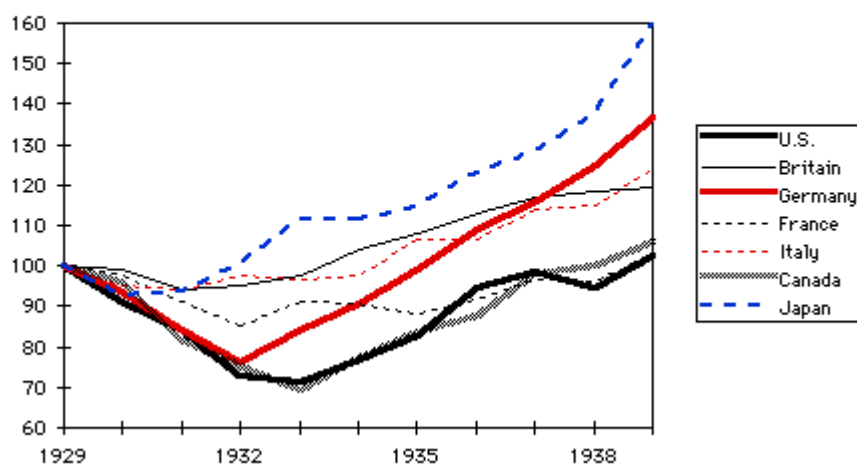
Таблица 2 БНП (1929 – константа) и текущи цени между 1928-1941

Year	GNP at constant (1929) prices (billions of \$)	GNP at current prices (billions of \$)
1928	98.5	98.7
1929	104.4	104.6

1930	95.1	91.2
1931	89.5	78.5
1932	76.4	58.6
1933	74.2	56.1
1934	80.8	65.5
1935	91.4	76.5
1936	100.9	83.1
1937	109.1	91.2
1938	103.2	85.4
1939	111.0	91.2
1940	121.0	100.5
1941	131.7	124.7

Графика 1 БВП по време на Великата Депресия.

**Real National Product in the Great Depression,
1929=100**

Както се вижда от графиката БВП след 1932г. на Япония превъзхожда всички останали посочени страно.

Великата депресия има съществени икономически и социални последиствия. Най-видимо от тях е жизнения стандарт на хората. През 1920г. САЩ беше достигнал пети стадий на развитие¹, като за много кратък период от време жизнения стандарт и качество на живот на хората се влошават. Повече от ¼ от работната ръка в индустриалните икономики не може да си намери работа през 1930г. Докато състоянието на икономиката започва да се подобрява през средата на 1930г., пълно възстановяване не е постигнато до края на десетилетието.

¹ <http://worldissues2011.wikispaces.com/Stages+of+Economic+Development>.

Депресията и предприетите политически мерки също променят световната икономика по драматичен начин. Великата депресия ускори края на златния стандарт. Въпреки, че системата на фиксираните валутни курсове бе възобновена след края на Втората Световна Война съгласно Споразумението от Бретънууд, световната икономика не я прие като достатъчно надеждна в сравнение със златния стандарт.

В много страни, икономическите регулациите на правителствата, особено отнасящи се до финансовите пазари се увеличават по време на Великата депресия. Например, в САЩ се основава Комисия за регулиране на ценните книжа през 1934г.; Банков закон от 1933г. (познат още като Glass-Steagall Act) поставя началото на защита на депозитите на потребителите и ограничава участието на банките на капиталовия пазар.

Назад през 1929г. Фишър заявява, че „цените на борсата са стигнали своето високо плато”² (debt-deflation theory), което се оказва тотална погрешно в резултат на последиците на борсата от 1929г. Това е и причината няколко десетилетия наред неговата фигура и идеи да бъдат в забрава.

Но това наистина, което загуби доверие през 30те години в резултат на краха на пазара и Великата Депресия е свободната икономика, пропазарния дух на обществото, който ги предшества. През тези години групата на институционалистите излиза на преден план. Тази школа на икономическата мисъл критикува яростно липсата на връзка на неокласическия икономикс с реалността. Нейният пионер Торстен Веблен описва това, което Фишер е написал като „това, което й липсва е живот”. Те описват себе си като технократи. Но е трудно да се проповядва технократност без технология, нали? Въпреки, че са обединени в скептицизмът срещу теориите на неокласическата школа, институционалистите нямат собствена теория, която да обясни икономическото поведение. Твърди се, че Великата Депресия е единственото историческо събитие обединило толкова много млади хора в една дисциплина – икономикса. За съжаление, голяма част от тях, които започнали да търсят средства, с които да я разберат и чрез които да я преборят, не намерили достатъчно обоснована помощ в критиката на институционалистите. Една част от тях, в последствие, отиват на работа във администрацията на Рузвелт. Не е случайност също, че много иновациите през години на управлението на Рузвелт - от основаването на SEC до преработването на FED – не са дело на икономисти. Другата част от амбициозните млади учени, решили да продължат своето начинание в сферата на икономикса и предпочели да наричат себе си Кейнсианци (вместо Фишеристи).

Явно е, че през този период се заформя началото на влиянието на Кейнсианските идеи в икономическата действителност на САЩ. Дори Рузвелт през 1933г. отменя златния стандарт, под влиянието на Ървинг Фишър и Джон Кейнс, които го съветват, че за излизане от Великата Депресия и за избягване дефлацията се изисква прекъсване на връзката злато – долар. Кейнсианския икономикс е разглеждал пазара като нерационален. Неслучайна е и отмяната на текущите оценки през този период, както посочихме по-горе.

През 30те години, възстановяването на икономиката на САЩ, и постепенното забравяне на Великата депресия, възвръща идеята за равновесието в икономиката. През тези години е особено разгорещен дебатът между повечето хора доколко финансовите пазари отразяват някаква социална стойност. Джон Кейнс, Фред Макалай, и повечето от останалите интелектуалци изразяват мнение, че те нямат подобна. Холбрук Уоркинг, изследовател от Станфордския Университет, започва да трупа доказателства, които водят до точно обратното мнение. Той получава много малко внимание, но до голяма

² Justin Fox,

степен е в сикрон с бъдещата дирекция на икономикса. Той намира няколко интересни примера при изучаването на цените на фючърсите. „Цената на житото клони към силно нарастване през сезон, който следва три средни цени и клони към спадане през сезон следващ три средно високи цени” той отчита през 1931г. „Връзката се дължи частично от тенденция за оценка на цените от жито – търгуващите да е”³. Голяма част от това, което той вижда в движението на цените изглежда случайно. Фразата „случайна разходка = random walk” се споменава още през 1905г. в страниците на английския журнал Nature относно математическото описание на криволичещите извивки на потенциален пияница⁴. Повечето от ранните изследвания са насочени не към „пиянските” криволичения, а върху разпознаваеми движения и такива били открити. В тези времена, когато повечето икономисти все още са съгласни с описанието на Кейнс за пазарите на акции, който ги представя като безполезно упражнение. Уоркинг възхвалява подигравателното отношение на Кейнс като „скъпоценност”, но той твърди, че може би е време вниманието да се фокусира не върху пазарните грешки, а доколко те поправят нещата⁵.

Затова Великата депресия също така имаше ключова роля в развитието на макроикономически политики насочени за овладяване на спадовете и създаване на условия на растеж. Централна роля относно намаляване на разходите и паричните стесове по време на Великата Депресия има британския икономист Джон Кейнс, който разработва своите идеи в книги като Обща теория на зетостта, лихвата и парите (1936). Теорията на Кейнс предлага, че увеличаване на правителствените разходи, намаляване на данъците, и паричното предлагане могат да се използват в преодоляване на депресии. Това негово вярване заедно със зараждащия се консенсус, че правителството трябва да се опита да стабилизира зетостта постави началото на кейнсианизиране на икономиката.

Централна тема в теорията на Кейнс е, че тези които имат доход търсят стоки и услуги и от своя страна това създава работни места. Правителството трябва да намери начин да увеличи съвкупното търсене. Кейнсианската икономика, наричана кейнсианизъм, е икономическа теория основата на идеите на Джон Кейнс. Тази теория представя смесена система на икономически модел, където едновременно държавата и частния сектор играят важна роля. Кейнсианизмът поставя края на лес-фер икономиката, която вярва, че пазарите и частния сектор действат без необходимост от държавно регулиране.

Според Кейнс, основните (на макро равнище) тенденции могат да завладеят поведението на индивидите на микро равнище. Той вярва, че съвкупното търсене за стоки е двигател на икономиката особено по време на спад. Затова политиката на правителството може да се използва за насърчава на търсенето на макро-равнище, за борба срещу безработицата и дефлацията, които са характерни черти на Великата депресия през 1930г.

Основно заключение от кейнсианската икономическа теория е, че няма естествена силна необходимост за високата производителност и ръст на зетостта, която да постигне пълна зетост. Тази позиция на Кейнс противоречи на твърденията на класическия икономикс, които приемат, че основната цел е равновесие в ограничени условия на генериране на паричен ресурс. Предлагането не може да генериране свое собствено търсене⁶, защото цените и заплатите не са гъвкави спрямо тяхното

³ “cycles in wheat prices”, wheat studies of the food research institute , 1931 july: 405-37

⁴ Karl Pearson and Lord Rayleigh, “The problem of the random walk”, Nature (August 10, 1905)

⁵ Пак там, стр.34.

⁶ John Maynard Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money (New York: Prometheus Books, 1997) 26-34.